

VÝVOJ OBYVATELSTVA V ČESKÉ REPUBLICE 1991–1998

Recenze

Souborný pohled na vývoj obyvatelstva v České republice 1991–1998 umožňují dva svazky publikace Terplanu, a. s., vydané v květnu a v srpnu 1991 jako územně technické podklady na úseku oby-

vatelstva a osídlení v územích České republiky, zpracované demografy, statistiky a geografy ve spolupráci s kartografy pro Ministerstvo pro místní rozvoj a odborníky společenských disciplin.¹⁾ Publi-

kace datových souborů je uvedena metodickými poznámkami a vysvětlivkami vztahujícími se k statistickým pramenům, ke způsobu jejich zpracování podle územně administrativního stavu k 1. lednu

smíšené a převážně městské. Ukazuje se však, že členění EUROSTATU je příliš hrubé a neposkytuje zcela validní informace o reprodukci obyvatelstva a dalších společenských jevech, avšak ani členění podle TERPLANu nemusí být definitivní. Velmi podrobně byl zpracován pohyb obyvatelstva podle čtyř velikostních skupin obcí. Závěrečné hodnocení vyznělo v následující závěry: Reprodukčně nejvýhodnější se jeví skupina obcí s 2 000 – 4999 obyvateli, která vykazovala (bez administrativních změn) roční celkové přírůstky 2,69 promile obyvatel. Bylo tomu tak především v důsledku nejúspěšnější migrační bilance s ročními přírůstky 3,38 promile obyvatelstva. Přirozenou měnou naopak ztrácely tyto obce ročně 0,69 promile bydlícího obyvatelstva, avšak to nemělo vliv na zachování pozice těchto obcí mezi třemi kategoriemi obcí. Jako druhá skupina s příznivou bilancí obyvatelstva se ukázal soubor obcí s 5 000–9 999 obyvatel. Ročně zde přibývalo průměrně 1,14 promile obyvatel, migračně 1,08, přirozenou měnou 0,06 promile ročně. Třetí skupina obcí – města s 10 000 a více obyvatel – už měla roční úbytky 0,69 promile obyvatel v důsledku migračních ztrát 0,05 promile a přirozeného úbytku 0,64 promile obyvatel ročně. Obce do 2 000 obyvatel měly průměrně roční úbytky 0,71 promile obyvatel v důsledku ročních přirozených úbytků 2,50 promile, avšak při ročních aktivních migračních saldech 1,79 promile obyvatel. Zjištění o relativně příznivé migrační bilanci těchto obcí byl jedním ze závazných poznatků analýzy. Zvláště je třeba zdůraznit, že aktivní migrační salda začala být vykazována počínaje rokem 1994 a každoročně rostla. Týkalo se to i zcela malých obcí do 500 obyvatel. Na základě těchto zjištění lze hovořit o zastavení migračního exodu z venkovských obcí republiky. Údaje o pohybu obyvatelstva za obce od 5 000 obyvatel byly zpracovány tabulačně i graficky za všech 267 obcí jmenovitě. Z obcí s 5 000 – 9 999 obyvatel měl nejúspěšnější demografický vývoj v letech 1991–1998 Týn nad Vltavou, dále město Planá, Štětí, Rosice a Dobruška. Všechna tato města měla jak přirozené, tak migrační přírůstky. Na druhé straně největší celkové úbytky měla města

Vratimov, Železný Brod, Hostinné, Vrbno pod Pradědem a největší Hulín. O bilanci zde rozhodovala většinou (kromě Vratimova) nepříznivá migrační bilance. Také zde se ukázalo, že izolovaný rok 1998 poskytl odlišné výsledky od bilance osmi leté. U malých měst je to pochopitelnější než tomu je u okresů, a zpracování to potvrdilo. Stejně individuální zpracování za jednotlivé obce (města) od 10 000 obyvatel vedlo za období 1991–1998 ke zjištění, že největší celkové přírůstky obyvatel měl Jirkov, Vysoké Mýto, Bruntál, Krupka a Jindřichův Hradec. Všechna tato města měla aktivní jak přirozenou, tak migrační bilanci. Analýza vysvětluje příslušné ukazatele jednotlivých měst odvoláními na konkrétní sociální a ekonomické změny v období. Největší relativní úbytky obyvatelstva měl Chomutov, Litvínov, Louny, Přerov a největší Karviná. Rozhodující u nich byly migrační ztráty, avšak kromě Chomutova a Přerova se na nich podílely i přirozené úbytky obyvatelstva. V bilanci za rok 1998 se u dynamických měst setkáváme s městy Krupka, Vysoké Mýto a Jirkov, což znamená, že jejich příznivá populační bilance má trvalejší charakter. Naproti tomu mezi městy s největšími úbytky obyvatelstva v roce 1998 se z předchozí sestavy setkáváme jen s Přerovem.

4. Rekapitulace a věkové složení obyvatelstva je shrnutím základních poznatků předešlých oddílů se zaměřením na důsledky územně administrativních změn na konečnou bilanci obyvatelstva podle velikostních skupin obcí. Ty byly u obcí do 2 000 obyvatel vyčísleny na aktivní položku 77 508 obyvatel, která vznikla jako důsledek především vzniku nových malých obcí odloučením od větších obcí a jejich osamostatněním. U obcí s 2 000 – 4 999 byly tyto změny nepatrné: pouze +961 obyvatel. Naopak obce s 5 000 – 9 999 obyvateli musely ve své bilanci obyvatelstva odečíst 27 292 obyvatel a obce s 10 000 a více obyvatel dokonce 51 177 obyvatel v důsledku vyčlenění části jejich území a obyvatelstva ve prospěch nově vzniklých malých obcí. Věkové složení obyvatelstva je členěno na tři základní skupiny (0–14, 15–59, 60+ let) jednorázově podle stavu 31.12. 1998. Protože

reprodukcí obyvatelstva určuje především podíl obyvatelstva ve věku 15–59 let, uvedme, že sledované čtyři velikostní skupiny obcí měly následující zastoupení: 63,3 – 64,6 – 65,0 – 65,6 %, ale že na reprodukci obyvatelstva se to promítalo v nestejně intenzitě. Závěry publikace byly zformulovány do osmi bodů, vyplývajících ze zjištěných skutečností. Populační vývoj České republiky 1991–1998 potvrdil základní tendence naznačené již změnami po roce 1980 a prohloubené především od roku 1994 v důsledku zkolabování ukazatele porodnosti, realizované plodnosti a čisté míry reprodukce obyvatelstva. To nevyrovnalo ani příznivé snížení úmrtnosti. Vývoj počtu a především věkového složení obyvatelstva spěje k ekonomicky a sociálně nepříznivým důsledkům. Analýza se oprávněně přimlouvá za celostátní aktivní populační politiku. Avšak analýza územních rozdílů v reprodukci obyvatelstva vede i k závěrům, že vzhledem k územnímu charakteru reprodukce obyvatelstva je nutno věnovat zvýšenou pozornost také územním aspektům vývoje obyvatelstva, hledání „slabých míst“, mikroregionů i obcí s nízkou dynamikou demografických procesů, jež by mělo vést ke vzniku „komunální populační politiky“, která by měla být součástí detailního územního zpracování údajů o reprodukci obyvatelstva, nyní zaměřeného ve zvýšené míře až na obecní detail, uvést v život také terénní výzkum s tímž územním aspektem. Zřejmě jen velkorysejší sociální, rodinnou a populační politikou lze zvrátit nyní nepříznivý demografický vývoj České republiky s jeho dalekosáhlými ekonomickými, sociálními a morálními důsledky. V tomto směru je možno považovat recenzovanou publikaci za inspirující.

Vladimír Srb

POZNÁMKY:

- 1) *Vývoj obyvatelstva 1991–1998 podle VÚSC, krajů a okresů a podle velikostních skupin měst a obcí. Datové soubory. Praha, květen 1999. Vývoj obyvatelstva 1991–1998 v územích České republiky. Analýza. Praha, srpen 1999.*
- 2) *Obce do 2 000 obyvatel, s 2 000 – 4 999 obyvatel, s 5 000 – 9 999 obyvatel, od 10 000 a více obyvatel.*